

BOEKBESPREKINGEN

Prof. Mr C. WESTSTRATE, THEORIE VAN DRIE STELSLS VAN SOCIAAL-ECONOMISCH LEVEN

door Prof. Dr G. Th. J. Delfgaauw

De Leidse hoogleraar in de staathuishoudkunde, Mr C. Weststrate, is een productief schrijver. Nadat hij sedert de bevrijding reeds twee omvangrijke boeken, „Beschrijvende economie” (eerste druk 1946, derde druk zo juist verschenen) en „Ordering van het economisch leven” (1947), publiceerde, zag in de loop van het vorig jaar het in de titel vermelde leerboek van zijn hand het licht. Onze Nederlandse economische literatuur is niet rijk aan op wetenschappelijk peil staande algemene leerboeken. Destijds was Pierson's Leerboek der Staathuishoudkunde (eerste druk, 1896; derde en laatste druk, 1912) een grote prestatie; het bestreek het gehele terrein van de toenmalige theoretische en praktische economische vraagstukken en het was doortrokken van een wijze en milde, humane geest. Het was een boek, dat terecht internationale reputatie verwierf. Thans echter behoort Pierson's boek tot de geschiedenis van de economie. Het is, op een enkel onderdeel na, verouderd, meer nog dan de uit dezelfde periode daterende „Principles of Economics” van Marshall, waar de gehele moderne Angelsaksische economie rechtstreeks op voortbouwt. De belangrijke boeken van Bordewijk en van C. A. Verrijn Stuart geven leerstellige geschiedenis en behandelen voorts capita selecta; zijn het dus reeds naar hun opzet geen algemene leerboeken, bovendien heeft de stormachtige ontwikkeling van de economische werkelijkheid en van de economische wetenschap ze achterhaald en ze geheel ongeschikt gemaakt voor degenen, die van de huidige stand van de economie zich op de hoogte wil stellen. Het zwaartepunt van Diepenhorst's „Voorlezingen over de economie” ligt veeleer in geschiedenis en politiek dan in de theorie; de moderne theorie, die zich naar Van de Woestijne's woord welhaast elke tien jaar vernieuwt, komt er stellig niet in tot haar recht. Van der Valk's „Grondbegrippen en grondbeginselen der economie” dragen een fragmentair karakter; het boek bestaat veeleer uit losse essays dan dat het de gehele moderne theorie in een grote greep omvat en uiteenzet, terwijl het slordig is geschreven en de analyse meestal aan de oppervlakte blijft.

Zo is de huidige generatie voor de studie der theoretische economie in hoofdzaak aangewezen op buitenlandse, vooral Amerikaanse en Engelse, handboeken. Daar zijn voortreffelijke boeken bij, boeken vol heldere uiteenzettingen, boeken ook die de wetenschap met nieuwe bijdragen verrijken. Meer dan ooit vindt de economische theorie haar inspiratie voor verdere ontwikkeling voornamelijk in de in het Angelsaksische taalgebied verrichte arbeid. Het kan voor de Nederlandse lezer ook geen kwaad, wanneer hij het betoog telkens verhelderd vindt door mededelingen omtrent de praktische economische problemen, waarmede Engeland en de Verenigde Staten te worstelen hebben want in verband met de grote betekenis van deze beide landen zijn hun problemen naar de aard tevens mondiale problemen. Wat de Duitse literatuur betreft, denken wij vooral aan de handboeken van Eucken, Stackelberg en Böhler.

Met dat al, wij zouden de literatuurlijst toch gaarne aanvullen met een Nederlands handboek, dat gebruik maakt van ten onzent vertrouwde termen, dat aansluit bij de genoemde en andere Nederlandse schrijvers,

dat zijn illustraties waar het pas geeft ontleent aan Nederlandse praktijk en wetgeving. Bovendien ontveinzen wij ons niet, dat de meeste hier gebruikte Amerikaanse handboeken een zeker gemis aan diepte vertonen, in die zin dat zij de, doorgaans wel-overwogen, mening van hun auteur te veel als vanzelfsprekend voordragen, zonder toetsing van die mening aan andere opvattingen, zonder een achtergrond van leerstellige geschiedenis, zonder er op te wijzen dat hetzelfde probleem ook anders belicht kan worden. De lezer wordt niet voldoende wegwijs gemaakt in de literatuur, zijn kritisch vernuft wordt niet voldoende gescherpt. Het is een verdienste van een boek, wanneer het zegt, waar het op staat; maar menig standpunt wordt pas duidelijk door confrontatie met het standpunt, dat door anderen werd of wordt ingenomen.

De literatuur, waarover de Nederlandse economist tegenwoordig beschikt, vertoonde dus tot nu toe een leemte. Collega Weststrate heeft dit blijkbaar ook gevoeld en hij heeft zich er toe gezet in die leemte te voorzien. Wij menen dat hij in die poging geslaagd is. Hij heeft een boek geschreven, dat het juiste midden houdt tussen de boven gesignaleerde vlakheid van menig Amerikaans handboek en de overlading met geschiedenis van de doctrine, die het gebruikelijke Duitse leerboek kenmerkte. De schrijver heeft een prettige heldere stijl, wellicht op een enkel punt wat wijdlopig maar dan toch van die gemoedelijke wijdlopigheid die past bij de goede docent. Weststrate maakt overal zijn standpunt volkomen duidelijk maar hij laat steeds alle recht wedervaren aan andere terzake ingenomen standpunten. Dusdoende stimuleert hij de lezer tot eigen denken en dat is wel de grootste verdienste van een op wetenschappelijk peil staand leerboek. Dit boek leert zelfstandig theoretische economie beoefenen. Het is lang niet overal een gemakkelijk boek. Economische problemen gaan gemakkelijk schijnen zo spoedig men hun veelzijdigheid uit het oog verliest en het is een verdienste van Weststrate, dat hij ons juist die veelzijdigheid telkenmale goed doet beseffen. „Für die Erkenntnis der äusserst komplexen Wirklichkeit der Wirtschaft ist die Vollständigkeit der Betrachtung mindestens ebenso wichtig wie die Exaktheit“, zegt Eugen Böhler in het voorwoord van zijn „Grundlehren der Nationalökonomie“, en tegen deze regel heeft Weststrate waarlijk niet gezondigd.

Het boek is, zo zegt de auteur in zijn voorwoord, niet voor beginners bestemd. Niettemin is het onzes inziens toch wel bruikbaar voor beginners, die onder leiding studeren, zoals bv. in het academisch onderwijs het geval is.

Het boek bestrijkt niet het gehele gebied van de economische theorie. Enkele belangrijke terreinen zoals de geldtheorie en de theorie der internationale economische betrekkingen vallen geheel of grotendeels buiten de opzet van de auteur. De geldtheorie blijft beperkt tot een exposé van de functionele samenhang, die in Irving Fischer's quantiteitsformule weergegeven wordt. Welke organen geld scheppen, hoe zij dat doen, in welke omvang, ontwikkeling en eigenschappen der verschillende geldsoorten, de wettelijke regeling der geldschepping, dat alles zoekt men in dit boek vergeefs. Wij beschouwen dit niet als een nadeel. Want menig handboek, dat deze hoofdstukken wel omvat, doet ze zo summierlijk af dat supprimeren de voorkeur verdient zou hebben. De tegenwoordige monetaire theorie vraagt het eigen handboek en Nederlandse auteurs zijn op dit gebied niet te kort geschoten. Men denke aan de boeken van G. M. Verrijn Stuart, aan Liefstinck's „Inleiding tot de geldtheorie“ en aan de voortreffelijke monografieën van bv. Holtrop, Goedhart, Zijlstra en de

Roos. Op monetair gebied biedt de aanvulling van Weststrate's boek dus geen moeilijkheden. De lacune ten aanzien van de internationale economische betrekkingen is ontstaan, doordat de schrijver alle vraagstukken buiten beschouwing liet, die met de geografische ruimte verband houden; niets dus over de internationale ruil, over de internationale betalingen, niets ook over vestigingsplaatstheorie, niets over de leer van de stedelijke grondrente. Het is een gebruikelijke lacune in de grote leerboeken. Het vraagstuk van de ruimtelijke orde, volgens Eucken toch een der vijf aspecten van het economisch proces, wordt doorgaans ter behandeling overgelaten aan de monografie, aan Weber, aan Lösch, aan Ohlin.

Wat wordt wel behandeld? De schrijver stelt eerst de vraag aan de orde, wat eigenlijk de specifieke aard is van het economisch leven, dus van het object der economische wetenschap. Hij bespreekt daarna het karakter, de methode, de betekenis van de economie om vervolgens over te gaan tot de behandeling van de voornaamste economische begrippen zoals goederen, productie, verbruik, sparen en investeren, kapitaal, nut, waarde, opbrengsten, kosten en inkomen. In aansluiting daaraan maakt hij nog eens duidelijk, welke nu eigenlijk de grote vraagstukken zijn, waarop de economie een antwoord tracht te geven: het productieprobleem, het verdelingsprobleem.

De schrijver gaat daarna over tot afzonderlijke behandeling van de drie stelsels van sociaal-economisch leven, de centraal geleide volkshuishouding, de vrije ruilverkeershuishouding en de gemengde volkshuishouding. De eerste wordt vooropgesteld, niet op grond van haar praktisch belang, want in de werkelijkheid bestaat het economisch leven ook nu nog, na de beide wereldoorlogen, in hoofdzaak uit de vrije disposities der met elkaar in ruilverkeer tredende individuen. Maar zij wordt vooropgesteld op dezelfde methodische grond waarop Böhm-Bawerk de leer van de waarde doet voorafgaan aan de leer van de prijs, waarop Wieser de „Theorie der einfachen Wirtschaft” plaatst voor de „Theorie der Volkswirtschaft”, waarop Eucken de „Zentralgeleitete Wirtschaft” behandelt voor de „Verkehrswirtschaft”. Eerst wordt één huishouding, zij het die van Robinson of zij het de collectivistische organisatie van een geheel volk, gesteld tegenover de natuur en niet dan nadat zodoende inzicht is gekregen in de uiteindelijke data van het economisch leven, worden de complicaties van het ruilverkeer geïntroduceerd. Men moge er van mening over verschillen of de economische wetenschap, zoals Pierson meende, naar haar eigenlijke aard een wetenschap is van het ruilverkeer, stellig krijgt zij pas in de analyse hiervan het boeiende karakter, dat haar de liefde van een grote schare van adepten verzekert.

De bespreking van de vrije ruilverkeershuishouding komt neer op verklaring van de hoogte der ruilvoeten, d.i. op verklaring van de prijsstructuur. Wij kunnen het ontstaan van die structuur genetisch volgen door te onderzoeken hoe op de afzonderlijke markten partiële evenwichten tot stand komen. Wij kunnen ook op het voetspoor van de Lausanne-school en van Cassel de voorwaarden onderzoeken voor een algemeen evenwicht en dan die voorwaarden in een vergelijkingen-stelsel neerleggen. In afzonderlijke paragrafen behandelt Weststrate de prijsvorming van verbruiksgoederen en die van productiemiddelen. In de laatste paragrafen van dit hoofdstuk vinden wij enkele opmerkingen omtrent de prijsvorming van de oorspronkelijke productiefactoren, d.i. omtrent de grondslag van de functionele inkomensverdeling. Dit laatste onderwerp wordt in vergelijking met andere handboeken vrij summier behandeld, wat echter daarmee verband houdt, dat Weststrate zich tot het theoretische begin-

sel beperkt en de beschrijving van de institutionele aspecten van de arbeidsmarkt (vakverenigingen, collectieve contracten enz.) en van de andere markten der productiefactoren overlaat aan de „beschrijvende economie“.

In twee stadia wordt de theorie der vrije ruilverkeershuishouding dichterbij de werkelijkheid gebracht. Ten eerste door achtereenvolgens een aantal abstracties op te heffen, die aanvankelijk ter wille van de eenvoud in de grondslag van de theorie waren opgenomen. Ten tweede door beschouwing van de invloed die het economisch proces ondervindt als gevolg van de veranderingen in de data, die met het voortschrijden van de tijd optreden, d.i. door behandeling van de economische dynamica.

Tenslotte wordt de gemengde volkshuishouding behandeld, d.i. die waarin de disposities van individuele subjecten en centrale leiding beide in principe een belangrijke plaats hebben en dus elkaar beïnvloeden. De schrijver merkt op, dat de gemengde volkshuishouding niet is één bepaald stelsel, dat zich als zodanig voor theoretische analyse leent, maar veeleer „een verzamelbegrip, dat allerlei soorten van overheidsingrijpen en diverse varianten van het „mengsel“ van economische vrijheid en economische onvrijheid omvat“. Wij vinden eerst verschillende vormen van partiële interventie behandeld (prijszetting; conjunctuurpolitiek) en daarna komen stelsels aan de orde, die als socialisatie of corporatisme meer principieel van de vrije ruilverkeershuishouding afwijken. Al geeft men de schrijver toe, dat een min of meer eclectische behandeling der mengvormen van vrijheid en gebondenheid onvermijdelijk is, toch ware het wellicht mogelijk geweest wat meer systeem in de behandeling van deze materie te brengen bv. aan de hand van de bekende door Koopmans gegeven typering van verschillende stelsels van geleide economie.

Er zijn uiteraard punten, waar ondergetekende met de schrijver van mening verschilt of waar hij althans aan een andere formulering de voorkeur zou hebben gegeven. Ik noem een enkel punt, uit de eerste paragraaf van het boek. Weststrate beschouwt „het doen van een overdachte keuze“, „het subjectief rationeel handelen“, het „handelen volgens het (subjectief op te vatten) economisch principe“ als element van het economisch handelen, met dien verstande dat dit begrip kan worden uitgestrekt tot „elk handelen dat onder merkbaren invloed van het economisch principe staat“. Hij sluit dus uitdrukkelijk subjectief irrationeel (impulsief, instinctief, nonchalant) handelen uit. Is het wel doelmatig dit element in de begripsbepaling van economisch handelen op te nemen? Stellig is dit niet het geval wanneer men met Hennipman aanneemt, dat alle handelen subjectief rationeel is, daarentegen vrijwel geen enkele handeling volkomen objectief rationeel is. Het doorslaggevende bezwaar tegen Weststrate's opvatting komt mij echter voor te zijn, dat hij een psychologische onderscheiding maakt, die voor een definitie van economisch handelen irrelevant is. Ook het subjectief irrationeel handelen is economisch handelen voorzover het betreft het disponeren over relatief schaarse middelen. Men kan toch bv. van irrationele wijzigingen in de „expectations“ (zie Hoofdstuk VI, § 11) of van in paniekstemming getroffen disposities bv. bij politieke of natuurlijke catastrofes of bij financiële crisis niet zeggen, dat zij niet tot het economisch handelen behoren; zulke massaal-psychische processen en zulke disposities vormen veelal een belangrijk element in de verklaring van het economisch proces. Zij moeten in onze opvatting, in verband met het object der handelingen, wel degelijk als economisch handelen worden beschouwd, ook al zijn zij wellicht weinig in overeenstemming met het

economisch principe, zelfs als men dit in subjectieve zin interpreteert. Een ander punt: in Hoofdstuk II, § 1, neemt de schrijver de schaarste als element in het goedsbegrip op en komt dus tot de uitspraak, dat vrije goederen eigenlijk geen goederen zijn. Ik kan niet inzien dat deze afwijking van de sedert Böhm-Bawerk gebruikelijke terminologie een verbetering is.

Op zulke detailpunten meen ik verder niet te moeten ingaan. De lezer van deze beschouwing vraagt veeleer een algemeen oordeel. Welnu, ik heb in het voorgaande getracht een algemene indruk te geven van de inhoud en de betekenis van Weststrate's boek. Resumerend meen ik te kunnen zeggen, dat het boek een geslaagde poging vormt in onze eigen taal en voor Nederlandse behoeften een behandeling te geven van de voornaamste economische problemen naar de huidige stand van de economische wetenschap, een poging, die tot dusverre niet in deze omvang en op dit peil was ondernomen. En daarbij komen zowel de leer van het economisch proces als de leer van de economische organisatie volledig tot hun recht. Ik wens Weststrate's boek in veler handen en niet alleen in die der juridische studenten, voor wie het blijkens enkele passages en een enkele maal ook blijkens de woordkeus (de vermogensmarkt als markt voor „rechten” in de plaats van markt voor „inkomens-titels”) in de eerste plaats werd geschreven.

Dr A. J. A. PRANGE, LEERBOEK DER BEDRIJFSADMINISTRATIE (DEEL I)
N.V. Uitg. Mij. v/h G. Delwel, den Haag, 140 blz.

door Drs H. J. Kruisinga

„De vorm van de administratie moet altijd zo zijn, dat zij de leiding een inzicht en een overzicht moet geven van elk bedrijfsgebeuren” — blz. 19 —. Deze zinsnede, welke a.h.w. het gezichtspunt vertegenwoordigt waardoor de samensteller zich bij het schrijven van het boek heeft laten leiden, kenmerkt de grote betekenis die aan deze studie over bedrijfsadministratie moet worden toegekend. Zij wettigt ook ten volle het oordeel dat Drs van der Ploeg in zijn voorwoord neerschreef: „Een gunstige uitzondering op de vele leerboeken, die in de laatste tijd over de zgn. moderne bedrijfsadministratie worden geschreven”.

Tegenwoordig dient een boek over boekhouden de techniek daarvan uiteen te zetten tegen de achtergrond van de eisen, welke door de bedrijfseconomie aan dit apparaat worden gesteld. Zij vereist een vaststelling van het totale bedrijfsgebeuren waardoor het verkregen cijfermateriaal een voor de leiding richtinggevende functie kan gaan vervullen. Zij vereist de mogelijkheid tot beoordeling van de doelmatigheid der gebrachte offers, enerzijds ter vaststelling van de kostprijs als grondslag van de aanbiedingsprijs en anderzijds ter verkrijging van een inzicht in de vereiste- en bereikte graad van efficiëntie der onderscheiden bedrijfsonderdelen. Dit laatste maakt weer het verstrekken van gegevens op korte termijn noodzakelijk. Dr Prange is er o.i. op bijzondere wijze in geslaagd om het bijbrengen van de elementaire kennis van de techniek van het boekhouden te doen plaats vinden tegen de achtergrond van de bedrijfseconomie waaraan haar functies worden ontleend.